

Etter 22. juli - nytt fokus på verdier, men hvilke? Teologens refleksjoner.

Foredrag på Forum for tro & samtids konferanse på Fjellhaug 15. februar 2012: "Om verden full av djevler var" – åndskrefter og åndskamp i vår tid

Knut Alfsvåg

Martin Luther innleder sin forklaring til det første bud i *Store katekisme* med følgende spørsmål: Hva vil det si å ha en Gud, og hva er Gud? Og han svarer selv: En Gud er det en venter seg alt godt av, og som en tar sin tilflukt til i all slags nød. Spørsmålet er altså ikke: Tror du på Gud? Det spørsmålet er banalt og trivielt, for en Gud har vi alle. Sin gudstro kan et menneske ikke løpe fra, og ateistene minst av alle. Det interessante spørsmålet er: Hvilken Gud tror du på? Hvem eller hva tar du din tilflukt til når du er i nød? Når krisen kler oss åndelig nakne og vi ikke har noe annet å falle tilbake på, da avsløres det hva det er som egentlig bor innerst inne i våre hjerter. Og hva det er, kan av og til komme som en overraskelse både på den ene og den andre måten.

Etter 22. juli befant Norge seg i en kollektiv krise. Synet av ham som gikk rundt i en falsk politiuniform og skjøt på forsvarsløse ungdommer for å drepe så mange som mulig, åpnet for oss en ondskapens avgrunn vi helst ikke vil vite noe om. Dermed brakte den oss alle, enten vi ville eller ikke, i kontakt med nøyaktig den form for eksistensiell krise som *Store katekisme* refererer til. Og det avslører med usvikelig sikkerhet hva som bor innerst inne i våre hjerter og hvilken Gud vi faktisk tar vår tilflukt til når krisen er der.

Hvor var det da nordmenn flest tok sin tilflukt etter 22. juli? Hvor var det vi søkte med vår nød? Svaret på det spørsmålet er både entydig og for mange ganske overraskende. Vi søkte til kirken. Vi søkte til kirken i hopetall, til minnemarkeringer og gudstjenester, til gravferder og konserter, til blomsterhav og fakkeltog. Og kirken var der, hele tiden, midt i alt sammen. Ingen hadde egentlig ventet akkurat det, for sekulariserte og tolerante nordmenn skal ikke søke til kirken kollektivt og i hopetall; det var før, det. Men så var det visst slik fremdeles likevel. Kanskje vi som folk tross alt er mer kristne enn vi trodde? Det ser i hvert fall ut til at når krisen rammer og radikal ondskap blir en eksistensiell utfordring, så har vi ikke noe annet sted å gå.

Men når vi gikk til kirken i vår nød etter 22. juli, hva var det så vi fikk? Jo, vi fikk trøstende ord om Guds omsorg; vi fikk høre at uansett hvor vondt vi har det, så er Gud der og tørker tårene våre. Vi fikk høre at denne trøstende Gud er der for alle, han stiller aldri krav, han møter oss aldri med dom, han kan i det hele tatt restløst beskrives som grenseløs omsorg. Vi fikk, kort sagt, den terapeutiske kirke, for full musikk og i alle kanaler. Det var den Gud Den norske kirke viste fram i krisens tid; det var den gudstro som der ble avslørt da krisen rammet.

Det er mye som kan sies om et slikt gudsbilde, og mye av det som kan sies, er positivt. Det svarte åpenbart til et behov der og da, ellers hadde vi som fellesskap antagelig ikke søkt til kirken. Det svarte også ganske godt til det som ble framholdt av andre, både av psykologer og psykiatere og andre kriseeksperter; når krisen rammer, er det godt for oss å søke sammen og minne hverandre om at det også er andre ting enn terror og ondskap i verden. Slik sett ble det godt samsvar mellom det kirken sa og det alle andre sa; den terapeutiske omsorgs-Gud kirken holdt fram etter 22. juli, svarer åpenbart nokså godt til den Gud den norske velferdsstaten i sin alminnelighet tar sin tilflukt til når krisen rammer. Slik sett er det ingen tvil om at Den norske kirke, i hvert fall på kort sikt, kom styrket ut av møtet med terroren 22. juli, noe også mange kommentatorer har pekt på.

Dette er imidlertid også et gudsbilde det også er nokså lett å reise kritiske spørsmål til. For det første kan vi spørre om det er sant. Kommer vi til rette med livets mangfold ved å forholde oss til en Gud som bare er omsorg og trøst? Er gudstroens oppgave utelukkende å fungere som polstring i møte med livets alvor? Det kan godt være at når krisen er stor og nøden akutt, er trøst og omsorg det eneste som er relevant og som når fram akkurat der og da. Mer er ikke, i et litt større perspektiv, også erfaringer av skyld og soning en nødvendig side av det å konfronteres med livet slik det faktisk er, og dermed også av en sann og ekte gudstro? Har kirkens håndtering av 22. juli-krisen i tilstrekkelig grad reflektert denne siden av livet?

Vi kommer heller ikke unna spørsmålet om en ensidig vektlegging av den terapeutiske omsorgs-Gud samsvarer med det bibelske gudsbilde. For i Bibelen er tanken om Guds omsorg bare én side av saken. En annen er at ondskaper i den bibelske fortellingen faktisk også seirer, tilsynelatende definitivt, i så stor grad at Gud selv faktisk dør på et kors, uskyldig anklaget for noe han ikke har gjort. Og da Jesus selv ble konfrontert med en erfaring av menneskers ondskap som til forveksling ligner Utøya-tragedien, nemlig Pilatus' drap på fromme jøder som var i ferd med å forrette sine offer foran alteret, svarte ikke Jesus med å vise til den trøstende og omsorgsfulle Gud. Han sa ikke: Dere må jo vite at dere uansett har en kjærlig Gud, så nå kan dere gråte ut på hans fang. Tvert imot, Jesus gjør hele historien om til en kritikk av dem som forteller den: "Hvis ikke dere vender om, skal dere alle omkomme på samme måten."

Jesus sier faktisk det; tror dere meg ikke, får dere slå opp i Luk 13,3 og sjekke for dere selv. Og det er utvilsomt uttrykk for et gudsbilde som ligger et stykke fra den terapi-Gud Den norske kirke viste oss etter 22. juli. Vi stusser kanskje over et slikt gudsbilde, og kjenner oss ikke helt igjen i det; dette er ikke vår sosialdemokratiske velferds-Gud. Men når det er Jesus som sier det, så kan vi vel ikke helt avvise det heller. Og burde det da ikke vært i hvert fall noe mer av

slike toner også i det kirken har å si i møtet med grusomhet og terrorisme?

Det er i hvert fall noen som synes det. Parallelt med kirkens framstilling av Gud som den trøstende og omsorgsfulle har vi derfor også gjennom hele høsten hatt en forholdsvis jevn strøm av innlegg som insisterer på å forstå terrorhandlingene i Oslo og på Utøya som uttrykk for Guds vrede og dom over bestemte synder og feilgrep vi som folk har gjort oss skyldige i. Vi har gjort det vi ikke skulle; nå har Guds vrede rammet oss som straff eller kanskje bare som en advarsel.

La det imidlertid her og nå være slått ettertrykkelig fast: Ut fra den kristne tro kan vi ikke forholde seg til livets ulykker og prøvelser på en slik måte. Vi vet ikke hvorfor dette skjedde. Derfor skal vi heller ikke late som vi vet det, og vi skal definitivt ikke gjøre Gud ansvarlig for det vi later som vi vet. Gjør vi det, så tillegger vi nemlig Gud hensikter og motiver han aldri har fortalt oss noe om. På den måten gjør vi oss skyldige i den antagelig aller vanligste og mest utbredte synd blant religiøst engasjerte mennesker: Vi bryter det annet bud, som sier at du ikke skal misbruke Guds navn. For det budet bryter vi hver gang vi tar Gud til inntekt for det vi selv mener. Overivrige Israel-venner gjør det iblant, men de er slett ikke alene om det; det er flere enn dem, tror jeg, som burde ta seg tid til konstruktiv selvkritikk på dette punktet.

Det er når vi er i nød det kommer fram hva vi tror på. 22. juli-krisen har avslørt to nokså ulike gudsbilder for oss, terapi- og omsorgs-Guden, og dom- og vredes-Guden. Og begge er delvis riktige og samtidig helt gale, for begge lar en delsannhet dominere hele bildet. På den måten har 22. juli utvilsomt gjort en god jobb når det gjelder å avsløre falske gudsbilder for oss. Men kan møtet med den radikale ondskap også føre oss nærmere det vi i lys av livets mangfold og den bibelske åpenbaring må kunne betegne som en sann og levende gudstro som bærer gjennom alle kriser, uansett hvor dyptgripende de blir, og som holder i all nød, uansett hvor vondt vi har det?

Det viktigste ut fra kristen krise- og botsforståelse er alltid å begynne med seg selv. Det er ikke de andre som har syndet, det er jeg. Selv i møtet med Anders Behring Breivik og den helt utilslørte ondskap er det den tilnærmingen vi må holde fast på, for noen annen kristelig tilnærming til ondskapens problem finnes ikke. Holder vi ikke fast på den, havner vi nemlig med usvikelig sikkerhet i fariseerfromheten: Jeg takker deg for at jeg ikke er som han og han og hun. Og er det er nøyaktig slik Jesus har sagt at vi ikke skal be.

Derfor er, også i møtet med den radikale ondskap, vår egen svikt og vår egen synd det sted vi må begynne. Det føles kanskje litt fjernt, for fristelsen til å lete fram en automatpistol og gå rundt å skyte forsvarsløse ungdommer er en fristelse de færreste av oss har måttet bruke mye tid og krefter på å bekjempe. For de aller fleste av oss som er her i dag ligger fristelsene og

kampene helt andre steder. Men fristelsen til å tro at vi er bedre enn andre, har finere fristelser, håndterer dem annerledes, og i hvert fall ikke faller fullt så dypt, den er jeg ganske sikker på at vi har kjent alle sammen. I utgangspunktet er det også den fristelsen en terrorist har møtt, og falt for. Derfor er det vi ser i Anders Behring Breivik likevel ikke en som er fundamentalt annerledes enn alle oss andre; vi ser en som har møtt de grunnleggende sett samme fristelser, og som har gitt etter for dem. Og dermed tvinges vi også til å se inn i vårt eget potensiale for ondskap. Dette kunne ha vært meg. Og ser vi ikke det, så ligger selvgodhetens synd snublende nær, og det er ifølge Det nye testamente den største og verste av dem alle.

Derfor er betydningen av 22. juli, bibelsk sett, at den kaller oss alle til bot og til omvendelse. Jo, vi trenger trøst og omsorg, og det var godt at kirken og andre gode krefter var der og kunne gi trøst og omsorg da det røynt som verst. Men først og sist trenger vi tilgivelse. For i møtet med den radikale ondskap kommer vi alle til kort, ikke bare fordi vi rammes av den, men først og fremst fordi vi på den ene eller den andre eller den tredje måten alle er skyldige i den. Framfor Gud er det derfor alltid bare hans nåde og hans tilgivelse som teller, ikke vår evner til å ta imot omsorg eller bekjempe ondskap eller til å avlese Guds vilje i det som skjer.

Jeg har noen ganger etter 22. juli av journalister blitt bedt om å svare på spørsmålet om Anders Behring Breivik kan komme til himmelen. Jeg har da prøvd å tolke spørsmålet velvillig som uttrykk for at dette møtet med den onde har skapt en reell interesse for sentrale teologiske problemstillinger blant folk flest. Og tolket på den måten, har dette spørsmålet etter min oppfatning bare ett mulig svar: Selvfølgelig kan han det. Hans eventuelle vei inn i Guds rike er nemlig den samme som for oss alle: Det trosskapende møte med Guds grenseløse nåde og tilgivelse. Noen, har jeg forstått, oppfatter det som et provoserende svar, fordi det, til tross for alle forskjeller, setter oss mennesker helt likt. Men det er et bibelsk svar, fordi det formidler Guds omsorg og kjærlighet uten å trekke noe fra når det gjelder hans dom over mennesker som gjør det onde. Vi hører alle med blant dem. Derfor er nådens Gud den eneste Gud vi virkelig kan ta vår tilflukt til i all nød og alltid vente alt godt fra.